

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 53., BR. 4., 121.–160., ZAGREB, listopad 2006.

Hrvatski se jezik voli znanjem.

U SPOMEN

STJEPKO TEŽAK

(Požun, 22. srpnja 1926. – Zagreb, 1. kolovoza 2006.)

Vrstan znanstvenik, osebujan učitelj, plemenit čovjek

U Zagrebu je 1. kolovoza 2006. godine, u 81. godini umro prof. dr. sc. Stjepko Težak, cijenjeni hrvatski filolog, vrstan znanstvenik, književnik, sveučilišni profesor i danasve plemenit čovjek. Velikana jezikoslovne kroatistike, suautora jedne od najuporabnijih hrvatskih gramatika (Težak-Babić, Gramatika hrvatskoga jezika, 1966.) te pisca najpoznatijih i najprodavanijih školskih udžbenika hrvatskoga jezika, kišnoga su kolovoškoga ponedjeljka na vječno počivalište između mirogojskih arkada ispratila generacije učenika i studenata, velik broj suradnika i kolega, prijatelja i znanaca, ali i mnoštvo

njemu nepoznatih ljudi, štovatelja njegove riječi i znanja, koji su godinama čitali u novinama ili slušali na radiju njegove jezične savjete.

Stjepan Težak rođen je u Požunu kraj Ozlja 22. srpnja 1926. godine. Osnovnu je školu polazio u Ozlju, a Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju u Zagrebu. U svibnju 1945. godine odlazi s hrvatskim bogoslovima u Austriju, odakle je vraćen u pritvor u Zagrebu i nakon toga upućen na službu vojnoga roka.

Poslije otpuštanja iz vojske studirao je na Bogoslovnom fakultetu, a potom se 1948. upisao na Višu pedagošku školu u Zagrebu. Diplomiravši 1950. godine hrvatski i ruski jezik, upisao se na Filozofski fakultet u Zagrebu, gdje je 1952. diplomirao na tadašnjem Odsjeku za jugoslavenske jezike i književnosti, a 1965. godine i doktorirao obranivši disertaciju pod nazivom *Ozaljski govor*. Kratko je vrijeme 1950. godine bio nastavnikom u Osnovnoj školi Legrad, a zatim je do 1953. godine predavao hrvatski jezik i književnost u Srednjoj školi za tenkovske časnike u Banjoj Luci.

Od školske godine 1953./1954. do jeseni 1961. predavao je hrvatski jezik u Osnovnoj školi Kustošija u Zagrebu u kojoj je pet godina obnašao i dužnost ravnatelja. Vodio je literarnu družinu, uređivao učenički list *Mi najmlađi*, osnovao filmsku družinu i posebnu skrb posvetio slobodnim aktivnostima i kulturnom životu učenika. U tom je razdoblju postao urednikom časopisa *Djeca za djecu*, koji je preimenovao u *Modru lastu* i uređivao od 1957. do 1975.

Kao predavač angažiran je na Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu 1959. godine, a od 1961. do 1978. godine na istoj je ustanovi radio kao redoviti profesor. Studentima predškolskoga odgoja, razredne nastave i hrvatskoga jezika na novoustrojenoj Pedagoškoj akademiji predavao je kolegije *Metodika nastave hrvatskoga jezika*, *Radio-televizijska i filmska kultura*, te *Kultura govorenja i pisanja*. Dva izborna mandata bio je direktor, odnosno dekan Pedagoške akademije u Zagrebu i predsjednik Udruženja pedagoških akademija RH (1970.–1974.).

Od 1978. godine, na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu predaje *Metodiku nastave hrvatskoga jezika* i *metodiku nastave filma*, najprije kao izvanredni, a od 1980. godine kao redoviti profesor. Dvije godine bio je pročelnik Odsjeka za jugoslavenske jezike i književnosti (1980.–1982.), a četiri godine i dekan Filozofskoga fakulteta u Zagrebu (1982.–1986.). Kao vanjski suradnik predavao je *metodiku nastave hrvatskoga jezika* na Pedagoškom fakultetu u Osijeku te *dijalektologiju* na poslijediplomskom studiju Pedagoškoga fakulteta u Rijeci.

U prosincu 1990. godine prihvatio je dužnost pomoćnika ministra prosvjete, kulture i športa. Organizirao je djelatnosti na izradi osnovnoškolskih, srednjoškolskih i visokoškolskih zakona i uredaba, izradu novih nastavnih programa te rasprave i projekte usmjerene na promjenu hrvatskoga školskoga sustava. Jedan od plodova tih djelatnosti bilo je oživotvorenje davnih nastojanja hrvatskih učitelja da se učiteljski studij podigne na sveučilišnu razinu.

Kao predsjednik kriznoga štaba Ministarstva prosvjete, kulture i športa, tada je u prvi plan morao staviti djelatnosti izazvane ratnim potrebama: preseljavanje škola

s ugroženih područja, zbrinjavanje učitelja i učenika, organiziranje raznih oblika nastave u ratnim uvjetima, sažimanje nastavnih programa i dr.

U travnju 1992. godine profesor se Težak vratio svojoj nastavničkoj djelatnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Osim toga, prihvatio je dužnost predsjednika središnjega odbora Lidrana i predsjednika Hrvatskoga filmskoga saveza.

Više od dvadeset godina u Školskim je novinama pisao jezične savjete u stalnoj rubrici Riječ. Bio je također član uredništva časopisa Suvremena metodika i Hrvatski u školi. Na Radio Sljemenu, pak, više od deset godina redovito se javljao kao jezični savjetodavac u tjednoj emisiji Hrvatski naš svagdašnji.

Profesor Težak djelovao je i na projektima izobrazbe učitelja u povjerenstvu Nacionalnoga vijeća za visoku naobrazbu, bio je član Vijeća za hrvatski jezik, a od 1995. do 1998. i predsjednik Hrvatskoga školskoga vijeća. Bio je član Dijalektološkoga odbora HAZU, a 1994. godine izabran je za člana suradnika Hrvatske akademija znanosti i umjetnosti. U svome je radnom vijeku aktivno sudjelovao na mnogim pedagoškim, filmskim i kroatističkim znanstvenim i stručnim skupovima u zemlji i inozemstvu, posebice pak na tečajevima i seminarima za učitelje i učenike Hrvate izvan domovine.

U mirovinu je profesor Težak otišao s Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, 1. listopada 1996. godine, kao redoviti sveučilišni profesor u trajnome zvanju. No, ni u mirovini nije mirovao. Do zadnjega je trena ustrajno i plodonosno stvarao, pisao knjige, članke, rasprave, sudjelovao na skupovima. Pritom je uvijek, i kad mu je bilo najteže, bio pun razumijevanja, odgovoran prema sebi i drugima, spreman savjetovati i nesebično pomoći.

Na području jezikoslovne znanosti prof. dr. Stjepko Težak bio je vrlo svestran. Prepoznatljivim znanstveno-istraživačkim pristupom uspješno se bavio metodikom nastave hrvatskoga jezika i filma, suvremenim hrvatskim jezikom, ali i poviješću hrvatskoga jezika. Proučavao je hrvatski književni jezik, ali i hrvatska narječja. Podjednako ga je zanimala lingvodidaktika i lingvostilistika, standardologija i dijalektologija, jezikoslovna teorija i komunikacijska praksa, povijest i sadašnjost materinskoga nam jezika koji su tijekom stoljeća zvali svakojako:

„naš, i materinski, i narodni, i domaći, i ilirski, i jugoslavenski, i hrvatsko-srpski, i hrvatski ili srpski..., a ponajmanje hrvatskim jezikom, upravo i ponajprije zbog političke nepodobnosti njegova hrvatska imena“ (Hrvatski naš (ne)podobni, 2004., str. 9.).

U svojim je znanstvenim djelima dr. Težak obradio opsežnu i raznoliku jezičnu tematiku, sustavno je promišljajući, raščlanjujući, prosuđujući, tumačeći i pojašnjavajući. Valja posebno istaknuti njegov rad u izradi nacрта za veliku gramatiku hrvatskoga jezika (Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga jezika, HAZU, 1991.), u kojoj je sam izradio cjelovitu morfologiju imenica i pridjeva. Iako znanstveno argumentirano i prema načinu obrade lingvistički stručno, o jezičnoj je problematici uvijek pisao

jasno i pregledno, potkrijepljeno nizom primjera iz književnoumjetničkih i drugih funkcionalnih tekstova te komunikacijskih situacija. Na taj je način jezična građa postajala primjerena i razumljiva ne samo jezičnim znalcima nego svima koji se zanimaju za „hrvatski naš svagda(š)nji“, kojima je važno znati „hrvatski naš podobni ili nepodobni“, koji ne žele zaboravu prepustiti „hrvatski naš osebujni“.

Mnogi su hrvatski jezikoslovci tijekom stoljeća uspješno ustrajavali u toj zadaći branitelja opstojnosti hrvatskoga jezika. Prof. dr. Stjepko Težak jedan je od njih. Potvrdio je to cjelokupnom svojom znanstvenom djelatnošću, ali i svojim zalaganjem za očuvanjem, popularizacijom i širenjem jezične kulture materinskoga nam hrvatskoga jezika.

Savjetodavna djelatnost profesora Težaka poznata je širem krugu čitatelja. Riječ je o knjigama – zbirkama (Hrvatski naš svagda(š)nji, 1991., Hrvatski naš osebujni, 1995., Hrvatski naš (ne)zaboravljeni, 1999., Hrvatski naš (ne)podobni, 2004.), skupu pojedinačnih radova i rasprava nastalih u različito vrijeme i u različitim prigodama. No svaka je knjiga sustavno ustrojena, koncepcijski povezana i metodološki oblikovana, slijedeći zajedničku, prepoznatljivu nit Težakova znanstvenoga izričaja, odnosa i stava prema hrvatskoj književnosti i jeziku tijekom zadnjih četiriju stoljeća njegove zbiljnosti. Znanstveni obzor i zaključci o „korisnim“ i „štetnim“ jezičnim utjecajima na hrvatsku jezičnu praksu, te o prijelomima i mijenama u hrvatskoj povijesti, ne temelje se na dojmu već na objektivnom i znanstveno utemeljenom istraživačkom postupku, s nizom provjerenih podataka, činjenica i primjera, vrlo uporabnih i korisnih pri razrješavanju „nedoumica, kolebanja, nesnalaženja i dvojbi“ u svakodnevnoj usmenoj i pisanoj komunikaciji. Pritom nikad nije bio isključiv. Njegov se savjetnički stav u jeziku uvijek ogledao u primjeni načela *i – i*, rijetko kad svodeći jezične preporuke na kategorično *ili – ili*, podsjećajući čitatelje na sve uporabne mogućnosti hrvatskoga jezika, na različitim razinama književnojezičnoga, dijalektnoga ili razgovornoga priopćavanja.

Profesora Težaka, veliko i vrijedno ime hrvatskoga školstva i pedagogije, većina obrazovanih Hrvata pamtit će po njegovim školskim knjigama za sve razine odgojno-obrazovnoga sustava. Pisao je osnovnoškolske, srednjoškolske i visokoškolske udžbenike, vrsnoću kojih potvrđuju opsežne naklade i neprekinut slijed izdanja od davne 1959. godine do danas. Nijedan autor udžbenika u povijesti suvremenoga hrvatskoga jezikoslovlja nije uspio dostići nakladu i dugovječnost Našega jezika, Izražavanja i stvaranja, Hrvatskoga jezika, te drugih udžbenika, priručnika za nastavnike, radnih bilježnica i vježbenica kojima je bio ili autor ili suautor.

Knjige dr. Težaka obilježile su i moje školovanje. Kao dijete prosvjetnih djelatnika, susretala sam se s njima ponajprije u roditeljskoj kući, zatim kao učenica i studentica u školskim klupama, a naposljetku kao profesorica hrvatskoga jezika i jezikoslovka na čiji je znanstveni razvoj i usmjerenje upravo profesor Težak bitno utjecao.

Prva jezična znanja u osnovnoj školi stjecala sam iz njegovih udžbenika, u gimnaziji sam jezične dvojbe i nedoumice rješavala zahvaljujući upravo njegovoj gramatici. Na studiju kroatistike svoju sam ljubav prema hrvatskome jeziku i jeziku uopće, kao i svoja kasnija poslijediplomska stručna i znanstvena postignuća, temeljila na njegovim zamislima i poticajima.

Sve čime se bavio bilo je znanstveno utemeljeno, ali i praktično usmjereno. Bio je čovjek velike erudicije, izniman stručnjak i požrtvovan profesor, pun razumijevanja, uvijek spreman savjetovati i pomoći. Među brojim naraštajima koje je poučio i odgojio, kojima je usadio ljubav prema hrvatskome jeziku, a osobito prema znanstvenoj metodici i primijenjenoj lingvistici, nalazila sam se i ja. Naša je suradnja nastavljena i nakon studija. Profesor Težak bio je moj mentor, a tijekom godina postao je suradnik i kolega. Stoga, s dubokim poštovanjem pišem ove retke u spomen čovjeku koji je bitno obilježio velik dio moga znanstveno-nastavnoga obzora.

Na žalost, otišao je svestran znanstvenik i intelektualac, izniman jezikoslovac, vrstan profesor i nadasve velik čovjek. Na sreću, ostala su njegova mnogobrojna znanstvena djela, stručne jezičnosavjetničke knjige i deseci udžbenika hrvatskoga jezika. Ostale su njegove riječi kojima je više od pedeset godina svoga plodonosnoga djelovanja postojano, vlastitim primjerom, pokazivao kako proučavati, poučavati, učiti i voljeti hrvatski jezik. Riječi koje „bijahu na početku” i po kojima je „sve postalo”, riječi su te koje, kako je jednom sam zapisao, omogućuju da čovjek nadvlada moć prirode, da nadvlada vrijeme i stvara vrijednosti trajnije od sebe. Dr. Stjepko Težak ispunio je darovano mu ovozemaljsko vrijeme na najbolji mogući način – svojim je životom bio primjer onima koji nas trebaju, kojima smo poslani, bilo kao učitelji, roditelji, prijatelji, suradnici. Riječima pjesnika

„Kad umire čovjek zemlja postaje teža, i dublja za jednu ranu, i crnja za jednu jamu...”
(J.F. Pločar),

s poštovanjem i zahvalnošću dodajem – kad umire *učitelj* težina tuge zavije šutnjom sve kojima je svoje riječi tako glasno i nesebično darovao.

Stoga, za svaku riječ i knjigu, za svaki savjet i poticaj, za sve što je učinio za jezikoslovnu kroatistiku i materinski nam hrvatski jezik, u ime generacija učenika i studenata, u ime kolega i suradnika, u svoje osobno ime, ne mogu drugo doli na kraju reći – *hvala Vam Profesore!*

Odabrana bibliografija¹

Rad Stjepka Težaka znanstveno je, stručno, metodičko i pedagoško blago koje valja temeljito istražiti. Navodim izbor iz opsežne bibliografije, odnosno temeljce

¹ Potpunija odbrana bibliografija objavljena je u knjižici: Dobitnik Nagrade „Stjepan Ivšić“ Stjepko Težak, Četvrti hrvatski slavistički kongres, Varaždin – Čakovec, 2006.

jezikoslovne, savjetodavne i metodičke literature tiskane u pedeset godina njegova plodonosnoga djelovanja.

Stručne i znanstvene knjige

1. Govorne vježbe, 1. izdanje, PKZ, Zagreb, 1964.
2. Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika za osnovne i druge škole (suautor S. Babić), ŠK, Zagreb, 1966. (Zagreb, 1966., ²1969., ³1970., ⁴1971., ⁵1972.; Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika, ŠK, Zagreb, ⁶1973. (u Londonu je 1974. u nakladi Nove Hrvatske izišao fototipski pretisak, a izišao je i jedan pretisak londonskoga izdanja bez naznake izdavača, godine i mjesta izdanja); Gramatika hrvatskoga jezika – Priručnik za osnovno jezično obrazovanje, ŠK, Zagreb, ⁷1992., ⁸1992., ⁹1994., ¹⁰1995., ¹¹1996., ¹²2000., ¹³2003., ¹⁴2004., ¹⁵2005.
3. Film u nastavi hrvatskosrpskog jezika, PKZ, 1967.
4. Literarne, novinarske, recitatorske i srodne družine, ŠK, 1. izdanje 1969., 2. izdanje 1979.
5. Interpretacija bajke u osnovnoj školi, PKZ, 1969.
6. Uvođenje u umjetnost filma i televizije (suautor M. Vrabec), Radnički univerzitet R. Čirpanov, Novi Sad, 1977.
7. Prilozi interpretaciji lirske pjesme, PKZ, Zagreb, 1977.
8. Osnovi filmske kulture (suautori: S. Micić, M. Babac, M. Vrabec), Radnički univerzitet R. Čirpanov, Novi Sad, 1980.
9. Ozaljski govor, Hrvatski dijalektološki zbornik, JAZU, 1981.
10. Gramatika u osnovnoj školi, ŠK, 1. izdanje 1980., 2. izdanje 1984.
11. La settimana arte (suautori: S. Micić, M. Babac, i M. Vrabec), Edit, Rijeka, 1988.
12. Metodika nastave filma na općeobrazovnoj razini, ŠK, Zagreb, 1990.
13. Govorne vježbe, 8. izdanje, ŠK, 1990.
14. Jezik, izražavanje i stvaranje, priručnik za nastavnika, ŠK, Zagreb, 1990.
15. Morfologija imenica ženskog roda i pridjeva, Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika, HAZU, Zagreb, 1991.
16. Hrvatski naš svagda(š)nji, Školske novine, Zagreb, 1991.
17. Hrvatski naš osebujni, Školske novine, Zagreb, 1995.
18. Teorija i praksa nastave hrvatskoga književnog jezika, knjige 1 i 2, ŠK, Zagreb, 1996., 1998.
19. Interpretacija bajke (suautorica D. Težak), DiVič, Zagreb, 1997.
20. Hrvatski naš (ne)zaboravljeni, TIPEX, Zagreb, 1999.
21. Jezične mijene i prijelomi u hrvatskoj umjetnosti riječi, TIPEX, Zagreb, 2002.
22. Hrvatski naš (ne)podobni, Školske novine, Zagreb, 2004.
23. Između jezika i stila, TIPEX, Zagreb, 2005.

Udžbenici i priručnici

1. Naš jezik, vježbenica za IV. r. OŠ, ŠK, 1959.
2. Naš jezik, vježbenica za V. r. OŠ (suautor D. Brigljević), ŠK, 1960.

3. Naš jezik, vježbenica za VII. r. OŠ (suautor D. Brigljević), ŠK, 1961.
4. Naš jezik, vježbenica za VIII. r. OŠ (suautor D. Brigljević), ŠK, 1962.
5. Kontrolni zadaci, IV., V., VI., VII., VIII. r. OŠ (suautor B. Stanić), ŠK, 1963, 1964.
6. Naš jezik, III. r. OŠ, ŠK, 1973.
7. Naš jezik, IV. r. OŠ, ŠK, 1973.
8. Naš jezik, V. r. OŠ, ŠK, 1973.
9. Naš jezik, III. r. OŠ, priručnik za nastavnike, ŠK, 1974.
10. Naš jezik, VII. r. OŠ (suautor D. Brigljević), ŠK, 1975.
11. Naš jezik, V. r. OŠ, priručnik za nastavnike, ŠK, 1976.
12. Naš jezik, VIII. r. OŠ (suautor D. Brigljević), ŠK, 1976.
13. Naš jezik, VI. r. OŠ, priručnik za nastavnike, (suautori: D. Brigljević, Z. Diklić, Z. Gudelj-Velaga, M. Subotić), ŠK, 1979.
14. Jezik, izražavanje i stvaranje, V. r. OŠ, priručnik za nastavnike, ŠK, 1984.
15. Jezik, izražavanje i stvaranje, udžbenik i radna bilježnica, V. r. OŠ, ŠK, 1984.
16. Jezik, izražavanje i stvaranje, udžbenik i radna bilježnica, VI. r. OŠ (suautor Z. Diklić), ŠK, 1985.
17. Jezik, izražavanje i stvaranje, udžbenik i radna bilježnica, VII. r. OŠ (suautor D. Brigljević), ŠK, 1986.
18. Jezik, izražavanje i stvaranje, udžbenik i radna bilježnica, VIII. r. OŠ (suautor D. Brigljević), ŠK, 1987.
19. Jezik, izražavanje i stvaranje, VI. r. OŠ, priručnik za nastavnike, (suautor Z. Diklić) ŠK, 1987.
20. Jezik, izražavanje i stvaranje, VII. r. OŠ, priručnik za nastavnike, (suautor Z. Diklić) ŠK, 1990.
21. Jezik, izražavanje i stvaranje, VIII. r. OŠ, priručnik za nastavnike, ŠK, 1990.
22. Hrvatski jezik, Jezik, izražavanje i stvaranje za V., VI., VII., VIII. razred osnovne škole (promijenjena izdanja udžbenika), Školska knjiga, Zagreb, 1991. – 1994. (suautori: Z. Diklić za VI. r., D. Brigljević za VII. i VIII. r.).
23. Moj hrvatski 5, V. r. OŠ, priručnik za nastavnike, ŠK, 1996.
24. Moj hrvatski 5, udžbenik i vježbenica za V. r. OŠ, (suautorica L. Kanajet) ŠK, 1996.
25. Moj hrvatski 6, udžbenik i vježbenica za VI. r. OŠ, (suautor Z. Diklić), Znanje, 1997.
26. Moj hrvatski 6, VI. r., priručnik za učitelje, (suautor Z. Diklić), Znanje, 1997.
27. Moj hrvatski 7, udžbenik i vježbenica za VII. r. ŠK (suautorica Z. Klinžić), ŠK, 1998.
28. Hrvatski jezik, udžbenik za 1. r. strukovnih škola (suautor Z. Diklić), ŠK, 1998.
29. Moj hrvatski 7, priručnik za učitelje (suautorica Z. Klinžić), Školska knjiga, Zagreb, 1999.
30. Moj hrvatski 8, udžbenik i vježbenica za VIII. r. OŠ (suautori: Z. Klinžić, M. Bacan), Školska knjiga, Zagreb, 1999.
31. Moj hrvatski 8, priručnik za učitelje (suautori: Z. Klinžić, M. Bacan), Školska knjiga, Zagreb, 2000.

Radovi u novinama, časopisima, zbornicima

Više stotina stručnih, popularnoznanstvenih i znanstvenih radova u različitim publikacijama:

- **novine i časopisi:** Školske novine, Modra lasta, Radost, Smib, Galeb, 15 dana, Pedagoški rad, Život i škola, Školski vjesnik, Pogledi i iskustva, Suvremena metodika, Hrvatski u školi, Roditelji i škola, Školska televizija, Naša škola, Umjetnost i dijete, Jezik, Filologija, Govor, Croatica, Onomastica jugoslavica, Ljetopis JAZU, Dometi, Kaj, Kolo, Umjetnost riječi, Svjetlo, Ekran, Kinoteka, Vzgoja in izobraževanje i dr.
- **zbornici:** Hrvatski dijalektološki zbornik, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Zbornik Pedagoške akademije Zagreb, Kajkavski zbornik, Kajkavsko narječje i književnost u nastavi, Prvi hrvatski slavistički kongres, RTV-pedagogija, Za suvremeno obrazovanje osnovnoškolskih nastavnika, Zavičajna književnost, Skokov zbornik, Hrvatska – zadanosti i usmjerenja, Taj hrvatski, Samobor srcem upisan, Studia phraseologica et alia, Zbornik Dragutin Tadijanović, Zbornik radova o Janku Leskovaru, Zbornik radova o I. Brlić-Mažuranić, Zlatni danci, Zbornik stručnih radova o dječjem pisanom izražavanju, Mogućnosti integracije i korelacije u jezično-umjetničkom području, Vrednovanje dječjeg umjetničkog izražavanja i dr.

Dunja Pavličević-Franić